

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका अप्राविधिक तर्फ न्याय सेवा, कानून समूह, सहायकस्तर पाँचौ
तहका पदको खुला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमलाई निम्नानुसार विभाजन गरिएको छ :

लिखित परीक्षा (Written Examination) :- प्रथम चरण पूर्णाङ्क:- १००
द्वितीय चरण पूर्णाङ्क:- १००
अन्तिम चरण (Final Examination):- कम्प्युटर सीप परीक्षण र अन्तर्वार्ता पूर्णाङ्क:- ४०

परीक्षा योजना (Examination Scheme)

१. लिखित परीक्षा :- प्रथम चरण (First Phase)

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्नसंख्या X अङ्क	समय
प्रथम	सामान्य ज्ञान र सामान्य बौद्धिक परीक्षण (General Knowledge and General Mental Ability Test)	१००	४०	वस्तुगत : बहुवैकल्पिक प्रश्न (MCQ)	५० प्रश्न X २ अङ्क	४५ मिनेट

२. लिखित परीक्षा :- द्वितीय चरण (Second Phase)

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्नसंख्या X अङ्क	समय
द्वितीय	सेवा समूह सम्बन्धी (Service-Group related subject)	१००	४०	विषयगत: (Subjective) छोटो र लामो उत्तर (Short and Long Answers)	१४ प्रश्न X ५ अङ्क ३ प्रश्न X १० अङ्क	३ घण्टा

३. अन्तिम चरण:- कम्प्युटर सीप परीक्षण र अन्तर्वार्ता (Computer Skill Test & Interview)

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षण प्रणाली	समय
कम्प्युटर सीप परीक्षण (Computer Skill Test)	१०	प्रयोगात्मक (Practical)	१५ मिनेट
व्यक्तिगत अन्तर्वार्ता (Individual Interview)	३०	मौखिक (Oral)	-

द्रष्टव्य:

- यो पाठ्यक्रम योजनालाई लिखित परीक्षा (प्रथम चरण र द्वितीय चरण) तथा कम्प्युटर सीप परीक्षण र अन्तर्वार्ता (अन्तिम चरण) गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ ।
- प्रश्नपत्र नेपाली वा अङ्ग्रेजी वा दुवै भाषामा हुनेछ ।
- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अङ्ग्रेजी अथवा नेपाली र अङ्ग्रेजी दुवै हुनेछ ।
- वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नहरूको उत्तर सही दिएमा प्रत्येक उत्तर बापत २ (दुई) अङ्क प्रदान गरिने छ भने गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन ।

५. परीक्षामा कुनै पनि प्रकारको क्यालकुलेटर (Calculator) र मोबाइल फोन वा अन्य कुनै विद्युतीय उपकरण प्रयोग गर्न पाईने छैन।
६. विषयगत प्रश्नको लागि तोकिएका अङ्कका हकमा एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुई भन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिने छ।
७. परीक्षामा सोधिने प्रश्न संख्या, अङ्क र अङ्कभार यथासम्भव सम्बन्धित पत्र/विषयमा दिइए अनुसार हुनेछ।
८. द्वितीय पत्र (विषयगत प्रश्न हुने पत्र)का हकमा प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन्। परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नहरूको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ।
९. यस पाठ्यक्रममा जेसुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून, ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि (संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाइएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ।
१०. प्रथम चरण (First Phase) को लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरण (Second Phase) को लिखित परीक्षामा सम्मिलित गराइनेछ।
११. लिखित परीक्षाको प्रथम चरण (First Phase) मा प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको शत प्रतिशत अङ्क तथा द्वितीय चरण (Second Phase) को प्राप्ताङ्कहरू जोडी कूल अङ्कको आधारमा लिखित परीक्षाको नतिजा प्रकाशित गरिनेछ।
१२. लिखित परीक्षामा छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र अन्तिम चरणको कम्प्युटर सीप परीक्षण र अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ।
१३. लिखित परीक्षा र अन्तिम चरणको कम्प्युटर सीप परीक्षण र अन्तर्वार्ताको कूल अङ्क योगका आधारमा अन्तिम परीक्षाफल प्रकाशित गरिनेछ।
१४. पाठ्यक्रम लागू मिति:- २०७७/१०/०६

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका अप्राविधिक तर्फ न्याय सेवा, कानून समूह, सहायकस्तर पाँचौ
तहका पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम पत्र:- सामान्य ज्ञान र सामान्य बौद्धिक परीक्षण

1. सामान्य ज्ञान

३० प्रश्न X २ अङ्क = ६०

अङ्क

- 1.1 विश्वको भूगोल** - महादेश, महासागर, ध्रुव, अक्षांश, देशान्तर, अन्तर्राष्ट्रिय तिथि रेखा, समय, दूरी, पर्वतश्रृंखला, मरुभूमि, भूकम्प, ज्वालामुखी, नदी, हिमनदी, ताल, हिमताल, जलवायू, व्यापारिक वायू, मनसुन
- 1.2 नेपालको भूगोल**
 - 1.2.1 धरातलीय स्वरूपको किसिम र विशेषताहरू
 - 1.2.2 प्राकृतिक स्रोतहरू: किसिम, उपलब्धी र वर्तमान अवस्था
 - 1.2.3 भौगोलिक विविधता र जनजीवन
 - 1.2.4 नेपालमा पाइने हावापानीको किसिम र विशेषता, हावापानीको विविधताबाट उत्पन्न भएका आर्थिक तथा सामाजिक क्रियाकलाप र जिविकोपार्जनमा विविधता
- 1.3 कोशी प्रदेश को भौगोलिक, आर्थिक, राजनीतिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक बिषयको जानकारी**
- 1.4 नेपालको इतिहास (प्राचीन कालदेखि हालसम्म)**
 - 1.4.1 किराँतकाल, लिच्छविकाल र मध्यकाल, सामाजिक, आर्थिक एवं राजनीतिक अवस्था
 - 1.4.2 आधुनिक इतिहास, राजनीतिक घटनाक्रम, कारण र परिणामहरू
- 1.5 नेपालको सामाजिक एवं सांस्कृतिक अवस्था**
 - 1.5.1 प्रथा, परम्परा, मूल्य र मान्यता, धर्म, जातजाति, भाषाभाषी, संस्कृति, कला, साहित्य र संगीत
 - 1.5.2 साँस्कृतिक सम्पदाको किसिम, विशेषता र महत्व
- 1.6 नेपालको आर्थिक अवस्था: विकासका पूर्वाधारहरू** (कृषि, उद्योग, व्यापार, पर्यटन, यातायात, सञ्चार, शिक्षा, स्वास्थ्य, विद्युत) र संघ तथा प्रदेशको विकास योजना
- 1.7 विज्ञान प्रविधि र स्वास्थ्य: निम्नलिखित विषयमा सामान्य जानकारी**
 - 1.7.1 विज्ञान र प्रविधिको विकासबाट मानव जीवनमा परेको प्रत्यक्ष प्रभाव
 - 1.7.2 जैविक प्रविधि, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र वैकल्पिक उर्जा
 - 1.7.3 क्रमविकास र वंशाणु, स्वास्थ्य, रोग, खोप, खाद्य, पोषण, सरसफाइ
 - 1.7.4 दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने वस्तुहरू साबुन, प्लाष्टिक, रेसा, काँच, मल र किटनाशक औषधी
- 1.8 पारिस्थितिक पद्धति र वातावरण**
 - 1.8.1 पारिस्थितिक पद्धतिको परिचय र प्रकार तथा जीव भू-रासायनिक चक्र

1.8.2 दिगो विकास, जैविक विविधता, दुर्लभ पशुपन्छी र वनस्पतिहरू, विश्वव्यापी उष्णता, जलवायु परिवर्तन, हरितगृह प्रभाव, ओजोनतहको विनास, वातावरण, प्रदूषण, जनसंख्या, शहरीकरण, बसोवास (बसाइँसराइ)

1.9 अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध तथा संघ/संस्था

1.9.1 नेपालको छिमेकी देशहरू तथा बेलायत, अमेरिका र जापानसँगको सम्बन्ध

1.9.2 संयुक्त राष्ट्रसंघ: अङ्ग, विशिष्टीकृत संस्था र गतिविधिहरू

1.9.3 क्षेत्रीय संगठन: सार्क, बिमस्टेक र आसियान

1.10 प्रादेशीक तथा राष्ट्रिय महत्वका राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक, वैज्ञानिक, सांस्कृतिक, खेलकूद, पुस्तक, पुरस्कार, कला, साहित्य लगायत समसामयिक घटना तथा नवीनतम गतिविधिहरू र महत्वपूर्ण व्यक्तित्व तथा विचारहरू सम्बन्धी जानकारी

2. सामान्य बौद्धिक परीक्षण

२० प्रश्न X २ अङ्क = ४० अङ्क

2.1 शाब्दिक तार्किक परीक्षण:

बोध, शब्दज्ञान, अनुक्रम, समरूपता, वर्गीकरण, कोडिङ- डिकोडिङ, छोडिएका अक्षर/संकेत मिलाउने, दिशा र दुरी ज्ञान परीक्षण, तार्किक विश्लेषण, श्रेणीक्रम (पंक्तिक्रम), भनाई र कारण, आगमन, निगमन, कार्य/अवस्थाको सिलसिला

2.2 मात्रात्मक (संख्यात्मक वा अंक सम्बन्धी) तार्किक परीक्षण:

अनुक्रम (श्रेणीक्रम), समरूपता, वर्गीकरण, कोडिङ, छोडिएका संख्या (अक्षर/संकेत) मिलाउने, साझा गुण, मेट्रिक्स, तथ्याङ्क व्याख्या, तथ्याङ्क जाँच (रूजु), अंकगणितीय तर्क/क्रिया सम्बन्धी, प्रतिशत, भिन्न, दशमलव, अनुपात, औसत, नाफा, नोक्सान, मिति/पात्रो, समय र काम

2.3 अशाब्दिक तार्किक परीक्षण:

अनुक्रम, समरूपता, एकरूपता, वर्गीकरण, तार्किक, चित्रात्मक विश्लेषण, भेन चित्र, मेट्रिक्स चित्र, त्रिभुज र वर्गहरूको रचना, चित्र वा आकृति बनावट र विश्लेषण, बिन्दु स्थान/स्थिति, पानीमा देखिने आकृति, ऐनामा देखिने आकृति, अन्तर्निहित आकृति, चित्रको स्थानान्तरण

प्रथमपत्र सामान्य ज्ञान र सामान्य बौद्धिक परीक्षण विषयका पाठ्यक्रमका एकाईहरूबाट सोधिने प्रश्नहरूको संख्या निम्नानुसार हुनेछ ।

प्रथमपत्र	सामान्य ज्ञान										सामान्य बौद्धिक परीक्षण		
अङ्कभार	६०										४०		
एकाइ	१.१	१.२	१.३	१.४	१.५	१.६	१.७	१.८	१.९	१.१०	२.१	२.२	२.३
प्रश्न संख्या	२	३	२	३	४	३	३	३	३	४	६	८	६
जम्मा प्रश्न	जम्मा ३०										२०		

प्रथम पत्र: सामान्य ज्ञानका नमुना प्रश्नहरू

1. नेपालको कुन पर्वतमालालाई 'शिवालिक पर्वत' भनि चिनिन्छ ?
A) महाभारत B) चुरे पर्वतमाला C) हिमालय D) भावर
2. दक्षिण एसियामा बहने मौसमी वायु कुन महासागरबाट उत्पन्न हुन्छ ?
A) प्रशान्त महासागर B) आन्ध्र महासागर C) हिन्द महासागर D) कुमेरु महासागर
3. निम्नलिखित नेपाली इतिहासका घटनाहरूबारे विचार गर्नुहोस् । तल दिईएको कोड प्रयोग गरी ती घटनाहरूलाई सही काल क्रमअनुसार क्रमश राख्नुहोस् ।
1. नेपाल संयुक्त राष्ट्रसंघको सदस्य भएको ।
2. नेपालमा पहिलो जनगणना गरिएको ।
3. नेपालमा कागजी नोटको प्रकाशन/ प्रचलन ।
4. नेपालमा कम्प्युटरको पहिलो प्रयोग ।

- A) 1-2-3-4 B) 2-3-1-4 C) 4-1-3-2 D) 2-3-4-1

4. समूह I र II मा जोडा मिलाउनुहोस् र कोडबाट सही उत्तर छान्नुहोस् ।

समूह I

- a) एसिया
- b) युरोप
- c) अफ्रिका
- d) उत्तर अमेरिका

समूह II

1. नाइल
2. मिसिसिपी - मिसौरी
3. यान्जे
4. एनिसी

कोड (Code)

	a	b	c	d
A)	3	2	4	1
B)	2	1	3	4
C)	4	3	1	2
D)	3	4	1	2

सामान्य बौद्धिक परीक्षणका नमुना प्रश्नहरू (Sample Questions of General Mental Ability Test)

1. एउटा विद्यार्थिले परिक्षामा जतिवटा प्रश्नको सही उत्तर दिन्छ, त्यसको दुईगुणा प्रश्नको उत्तर गलत दिन्छ उसले जम्मा समाधान गरेको प्रश्नको संख्या ४८ छ भने कति वटा प्रश्नको सही उत्तर दिए होला?
(A) 12 (B) 16 (C) 18 (D) 24
2. दिइएको क्रम/श्रेणीमा प्रश्नचिन्ह (?) राखिएको ठाउँमा के हुन्छ ?
0, 8, 15, 24, (?), 48, 63
A) 25 B) 27 C) 35 D) 36
3. दिइएका विकल्पहरू मध्येबाट छोडिएका संख्या पत्ता लगाउनुहोस् ।

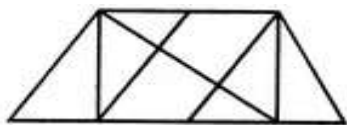
5	4	9
6	3	?
7	2	4
65	20	45

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

4. यदि कुनै कोडमा BAT=23 हो भने MAD=(?)

- A) 16 B) 17 C) 18 D) 20

5. तल दिइएको चित्रमा त्रिभुजहरूको (Triangles) कुल संख्या कति छ ?

- A. 12 B. 14 C. 11 D. 10

6. तलका चित्रहरूमध्ये कुन एउटा चित्र अरु भन्दा फरक छ छुट्याउनुहोस् ।

- (A) (B) (C) (D) (E)

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका अप्राविधिक तर्फ न्याय सेवा, कानून समूह, सहायकस्तर पाँचौं
तहका पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

द्वितीय पत्र:- सेवा समूह सम्बन्धी

खण्ड (क) ३० अङ्क	४ प्रश्न X ५ अङ्क = २० अङ्क
	१ प्रश्न X १० = १० अङ्क

१. कानून तथा कानून तर्जुमा सम्बन्धी जानकारी

१.१ नेपालको संविधान

१.१.१ विशेषता, स्थानीय कार्यपालिका, स्थानीय व्यवस्थापिका र न्यायपालिका

१.१.२ मौलिक हक, राज्यको निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व

१.१.३ महान्यायाधिवक्ता तथा मुख्य न्यायाधिवक्ता सम्बन्धी व्यवस्था

१.१.४ संवैधानिक निकाय एवं तिनको कार्यक्षेत्र

१.१.५ संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको अन्तरसम्बन्ध

१.२ राज्यशक्तिको बाँडफाँड तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकार

१.३ न्यायिक, अर्धन्यायिक र प्रशासकीय निकायको परिचय र भिन्नता

१.४ कानूनको अर्थ, महत्व र स्रोत

१.५ कानूनी राज्यको अवधारणा र महत्व

१.६ ऐन, नियम, विनियम र गठन आदेशको परिचय

१.७ कानून तर्जुमा सम्बन्धी सामान्य जानकारी (प्रक्रिया, ढाँचा र संरचना) तथा कानून मस्यौदा गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरु

१.८ कानूनी रायको परिचय, कानूनी राय लिँदा दिँदा विचार गर्नु पर्ने कुराहरु

१.९ रिटको परिचय, प्रकार र सरकारी पक्षको प्रतिनिधित्व तथा प्रतिरक्षा

१.१० लिखित जवाफ तयार गर्दा विचार गर्नु पर्ने कुराहरु

१.११ राजपत्रको परिचय

खण्ड (ख)- ४० अङ्क	६ प्रश्न X ५ अङ्क = ३० अङ्क
	१ प्रश्न X १० अङ्क = १० अङ्क

२. न्याय प्रशासन सम्बन्धी सैद्धान्तिक तथा व्यवहारीक बिषय

२.१ अदालतका तह

२.२ संवैधानिक इजलासको परिचय र अधिकारक्षेत्र

२.३ अदालतको क्षेत्राधिकार (जिल्ला अदालत, उच्च अदालत र सर्वोच्च अदालत)

२.४ फिरादपत्र, प्रतिउत्तरपत्र र बयानमा खुलाउनु पर्ने कुराहरु

२.५ हदम्याद, म्याद र तारिखको परिचय

२.६ वारिसनामा र सकारनामाको परिचय

२.७ प्रमाणको परिचय (मौखिक प्रमाण, लिखत प्रमाण र दशी प्रमाण)

२.८ साक्षीको वकपत्र (सोधपुछ, जिरह र पुनः सोधपुछ)

- २.९ फैसलाको परिचय, ढाँचा र फैसलामा उल्लेख गर्नु पर्ने कुराहरु
 २.१० न्यायिक समिति, न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्र र न्याय सम्पादनको प्रक्रिया
 २.११ सरकार वादी फौजदारी मुद्दाको अनुसन्धान तथा अभियोजन प्रक्रियाको सामान्य जानकारी
 २.१२ मुद्दा व्यवस्थापन (फरक मुद्दाको फरक व्यवस्थापन पद्धति)
 २.१३ सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण
 २.१४ कानूनी सहायता र न्यायमा पहुँच
 २.१५ प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्तको परिचय

खण्ड (ग)– ३० अङ्क	४ प्रश्न X ५ अङ्क = २० अङ्क
	१ प्रश्न X १० अङ्क=१० अङ्क

३. संघीय तथा प्रादेशीक कानून सम्बन्धी सामान्य जानकारी
- ३.१ मुलुकी देवानी संहिता र देवानी कार्यविधि संहिताका प्रमुख विशेषताहरु
 ३.२ मुलुकी अपराध संहिता, मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिता र फौजदारी कसूर सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन ऐनका प्रमुख विशेषताहरु
 ३.३. संघ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) सम्बन्धी ऐन तथा नियमावली
 ३.४ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
 ३.५ मध्यस्थता ऐन, २०५५ तथा मध्यस्थता (अदालती कार्यविधि) नियमावली, २०५९
 ३.६ मेलमिलाप ऐन, २०६८
 ३.७ संक्षिप्त कार्यविधि ऐन, २०२८
 ३.८ जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना (दर्ता गर्ने) ऐन, २०३३
 ३.९ गाँउ सभा र नगरसभा संचालन कार्यविधि ऐन, २०७५ (कोशी प्रदेश)
 ३.१० प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ तथा नियमावली २०७७ (कोशी प्रदेश)
 ३.११ निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा निजामती सेवा नियमावली, २०५० र प्रदेश निजामती सेवा ऐन तथा नियमावली

द्वितीय पत्र: सेवा समुह सम्बन्धी नमुना प्रश्नहरु

खण्ड (क)

१. लिखित जवाफ तयार गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु के के हुन्? बुदाँगत रुपमा उल्लेख गर्नुहोस्। (५)
 २. कानूनी राज्यको अवधारणा वर्णन गर्नुहोस् र नेपालमा कानूनी राज्यको अवस्थाको मुल्यांकन गर्नुहोस्। (४+६)

खण्ड (ख)

३. फैसला भनेको के हो ? फैसला लेख्दा के कस्ता कुरामा ध्यान दिनुपर्छ? (२+३)
 ४. सर्वोच्च अदालतको क्षेत्राधिकार बारे चर्चा गर्नुहोस् ? (१०)

खण्ड (ग)

५. गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो योजना तर्जुमा गर्दा कस्ता बिषयलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ? उल्लेख गर्नुहोस्। (५)
 ६. फौजदारी कसूर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४ को विशेषता उल्लेख गर्नुहोस्। (१०)

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका अप्राविधिक तर्फ न्याय सेवा, कानून समूह, सहायकस्तर पाँचौ
तहका पदको खुला प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

विषय:- कम्प्युटर सीप परीक्षण (Computer Skill Test)

प्रयोगात्मक परीक्षा योजना (Practical Examination Scheme)

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	विषयवस्तु शिर्षक	अङ्क	समय
कम्प्युटर सीप परीक्षण (Computer Skill Test)	१०	प्रयोगात्मक (Practical)	Devanagari Typing	२.५ अङ्क	५ मिनेट
			English Typing	२.५ अङ्क	५ मिनेट
			Windows basic and MS-Office	५ अङ्क	५ मिनेट

Contents

1. **Windows basic,**
 - Introduction to Graphical User Interface
 - Starting and shutting down Windows
 - Basic Windows elements - Desktop, Taskbar, My Computer, Recycle Bin, etc.
 - Concept of file, folder, menu, toolbar
 - Searching files and folders
2. **MS-Office (MS-Word, MS-Excel and MS-PowerPoint)**
 - Creating, saving and opening documents
 - Typing in Devanagari and English
 - Text Formatting (Font, size, color, underline, italic, bold etc) and Paragraph formatting (alignment, indentation, spacing)
 - Inserting header, footer, page number
 - Page setting (margin, page size, orientation), previewing and printing of documents
 - Presentation System (Introduction to presentation application, Creating, Opening & Saving Slides)
 - Electronic Spreadsheet (Organization of Electronic Spreadsheet applications, Cells, Rows, Columns, Worksheet, Workbook and Workspace, Creating, Opening and Saving Work Book)
